

dr hab. Janusz Golinowski, prof. UKW
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Katedra Teorii Polityki i Zarządzania Sferą Publiczną
Wydział Nauk o Polityce i Administracji
ul. ks. J. Poniatowskiego 12
85-671 Bydgoszcz
janusz.golinowski@gmail.com

Recenzja osiągnięć naukowych, działalności dydaktycznej i organizacyjnej doktora Marcina Łukaszewskiego przygotowana w ramach postępowania habilitacyjnego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji

Oświadczenie

Oświadczam, że nie są mi znane okoliczności, które wskazywałyby na to, iż istnieje konflikt interesów w odniesieniu do recenzowanego dorobku naukowego. Oznacza to, że nie jestem współautorem prac naukowych z Habilitantem, nie uczestniczyłem we wspólnych projektach badawczych w drodze konkursów krajowych lub międzynarodowych, a także nie prowadziłem innych badań naukowych.

Podstawa prawna i kryteria wykonania recenzji

Recenzja została sporządzona na podstawie uchwały Rady Naukowej Dyscyplin: nauki o polityce i administracji oraz nauki o komunikacji społecznej i mediach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, mocą, której powierzono mi funkcję recenzenta, a także w oparciu o obowiązujące przepisy prawa regulujące postępowanie w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego, określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.). Recenzja odwołuje się do głównego osiągnięcia naukowego przedstawionego do oceny; wykazu publikacji naukowych Habilitanta; autoreferatu, który zawiera syntetyczny opis dorobku naukowego, działalności badawczej i organizacyjnej; pozostałych dokumentów przedłożonych w ramach wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego, a także ogólnie przyjętych standardów i praktyki recenzenckiej Rady Doskonałości Naukowej.

Podstawowe informacje o Habilitancie

Z przedstawionej dokumentacji wynika, że Pan dr Marcin Łukaszewski jest absolwentem studiów licencjackich na kierunku politologia (specjalność: administracja europejska), które

ukończył w 2008 roku. Pracę licencjacką pt. „Konklawe i ustrój polityczny Państwa Miasta Watykańskiego” napisał na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM) pod opieką naukową profesora Tadeusza Wallasa. Następnie podjął studia magisterskie na tym samym kierunku (specjalność: administracja samorządowa), które ukończył w 2010 roku. Pracę magisterską pt. „Republika a monarchia. Specyfika ustrojów politycznych państw karłowatych na przykładzie Księstwa Liechtensteinu i Najjaśniejszej Republiki San Marino” napisał pod kierunkiem profesora Andrzeja Stelmacha. Równocześnie w 2009 roku, w ramach tego samego Wydziału, podjął studia na drugim kierunku (stosunki międzynarodowe; specjalność: dyplomacja i stosunki konsularne), które ukończył w 2011 roku. Pracę dyplomową pt. „Kolegialna głowa państwa we współczesnych systemach politycznych” napisał pod kierunkiem profesora Tadeusza Wallasa. W trakcie studiów na stosunkach międzynarodowych, od 2010 roku rozpoczął studia doktoranckie na WNPiD UAM, kontynuując badania nad systemami politycznymi najmniejszych państw europejskich. Podjęte studia doktoranckie zostały sfinalizowane publiczną obroną pracy doktorskiej 29 czerwca 2015 roku. Rozprawę doktorską pt. „Efektywność systemów politycznych demokratycznych mikropaństw europejskich na przełomie XX i XXI wieku” napisał pod opieką naukową profesora Tadeusza Wallasa. Uchwałą Rady WNPiD UAM z 13 lipca 2015 roku otrzymał stopień naukowy doktora nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. Ponadto w trakcie studiów doktoranckich na macierzystym Wydziale odbył Podyplomowe Studia Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Międzynarodowego, które ukończył w 2011 roku. Od 2015 roku jest zatrudniony na WNPiD UAM na stanowisku adiunkta w Zakładzie Kultury Politycznej. Z załączonej dokumentacji wynika, że Habilitant nie ubiegał się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Ocena osiągnięć naukowych Habilitanta

Uwagi wstępne

Pan dr Marcin Łukaszewski uzyskał wykształcenie wpisujące się w profil osoby ubiegającej się o przyznanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie dyscypliny nauki o polityce i administracji. Już wstępna ocena dorobku naukowego dra Marcina Łukaszewskiego może budzić uznanie co do spójności zainteresowań badawczych autora praktycznie od początku jego aktywności akademickiej i pracy naukowo-badawczej. W ocenie recenzenta o walorach dorobku naukowego winna jednak zdecydować zawartość merytoryczna prezentowanych rozpraw naukowych, a nie ich ilość czy też wielkość. Zatem bardziej istotne –

w moim odczuciu – jest sprecyzowanie zainteresowań badawczych, konsekwencja w ukierunkowaniu dociekań naukowych, zachowanie ciągłości poszukiwań i kumulacja dokonań poznawczych. W tym kontekście Habilitant pozostaje wierny realizacji swoich zainteresowań badawczych, w których największą część stanowią systemy polityczne najmniejszych państw świata, ze szczególnym uwzględnieniem: Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino, Malty, a także państwa Watykan. Należy podkreślić, że zagadnienia związane z ewolucją systemów politycznych najmniejszych państw europejskich nie stanowią przedmiotu większego zainteresowania badaczy. Dlatego Habilitant zasadnie zaznaczył, że dla rozwoju dyscypliny interesujące jest poznanie specyfiki systemów politycznych małych państw, które w warunkach postępującej globalizacji i integracji europejskiej będą podkreślać swoją odrębność i chronić specyficzne rozwiązania ustrojowe.

W świetle deklaracji dra Marcina Łukaszewskiego głównym osiągnięciem po uzyskaniu stopnia naukowego doktora jest cykl powiązanych tematycznie artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych, rozdziałach monografii wieloautorskich i w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, noszący tytuł „*Między europeizacją a obroną tożsamości konstytucyjnej. Specyfika przemian wybranych elementów systemów politycznych małych państw europejskich*”. Na ten cykl składają się publikacje w liczbie: 7 artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych, 12 rozdziałów w monografiach wieloautorskich i 2 artykuły opublikowane w materiałach pokonferencyjnych. Aktywność naukowa Habilitanta, obejmująca szeroki zakres zagadnień związanych z ewolucją systemów politycznych najmniejszych państw europejskich, została poddana analizie pod względem merytorycznym, metodologicznym i warsztatowym.

Zasadność wyboru tematu badań i jego umiejscowienie w dyscyplinie

Poszukując klucza do interpretacji dokonań badawczych Habilitanta w gąszczu prac przedstawionych w wieloautorskich monografiach i artykułach zamieszczonych w czasopismach naukowych, można przyjąć, że aktywność naukowa dra Marcina Łukaszewskiego została osadzona w kilku obszarach dociekań badawczych. Dotyczą one eksploracji różnych aspektów rozwiązań ustrojowych małych państw, w tym zagadnień związanych z udzieleniem odpowiedzi: w jakim zakresie prawodawca małego państwa, reformując system polityczny, korzystał z doświadczeń państwa będącego byłym protektorem, z którym wiązały go relacje kulturowe? Drugi obszar dociekań badawczych Habilitanta dotyczył przemian w ramach współczesnych monarchii, w szczególności kierunku ewolucji tych rozwiązań ustrojowych, dających się pogodzić z warunkami przewidzianymi dla

demokratycznego państwa prawnego. W trzecim obszarze badań autor skupił się na narzędziach i mechanizmach władzy w kontekście wykorzystywania instrumentów ustrojowych do przeciwdziałania sytuacji kryzysowej w trakcie procesów ewolucji systemów ustrojowych. Natomiast czwarty obszar poszukiwań badawczych koncentrował się na brytyjskim systemie konstytucyjnym, stanowiącym dopełnienie zagadnień ustroju monarchicznego wraz z kwestią przeobrażeń, do jakich przez dekady dochodziło w ramach maltańskiego ustroju pozostającego przez dekady pod wpływem brytyjskiej kultury prawnej.

Warto podkreślić i zwrócić uwagę na wielość uwarunkowań oraz złożoność różnych elementów ustrojowych wybranych państw, wyeksponowanych w pracy badawczej Habilitanta. W szczególności na kształtowanie się tożsamości konstytucyjnej małych państw, spadkobierców wcześniejszych, historycznych doświadczeń współlistnienia z państwami o statusie protektorów oraz historycznego tła (drugiego planu) badań ułatwiającego rozumienie specyfiki czynników wewnętrznych i zewnętrznych determinujących ewolucję badanych obiektów politycznych. Podejście takie daje szansę na rozpoznanie i zdiagnozowanie procesów europeizacji uwikłanych w specyfikę poszczególnych układów funkcjonalno-przestrzennych włączonych w proces przemian cywilizacyjnych.

Problem badawczy – jego oryginalność i znaczenie

W świetle deklaracji autora celem prowadzonych badań, określonym przez zbiorczy tytuł przedstawionych do oceny prac, było rozpoznanie relacji pomiędzy mechanizmami europeizacji a obroną tożsamości konstytucyjnej najmniejszych państw europejskich. Z punktu widzenia procedury eksplanacyjnej podjęte zainteresowania badawcze autora wydają się być płodnym poznawczo zabiegiem konceptualizacyjnym, ujawniającym złożoność i wielowarstwowość zbieżnych i kolizyjnych relacji pomiędzy praktykami instytucjonalizacji przestrzeni europejskiej a dążeniem do zachowania tożsamości państw narodowych. Zwłaszcza w odniesieniu do wymienionych wcześniej państw: Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino, Malty, a także Watykanu. Wyjaśnianie i diagnozowanie wspomnianych zależności stanowią, wedle recenzenta, istotne *novum* i znaczący wkład autora w rozwój badań nad systemami politycznymi. W proces wyjaśniania, a także interpretacji zmian ustrojowych, Habilitant włączył bagaż doświadczeń historycznych jako element wpływu dziedzictwa państw protektorów wobec analizowanych bytów politycznych. Warto podkreślić, że historyczne tło wyeksponowane przez autora analizy pozwala lepiej zrozumieć specyfikę kształtowania się omawianych instytucji ustrojowych.

Ograniczenie przedmiotu badań do pięciu najmniejszych europejskich państw (tj. Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino i Malty) autor uzasadnia zróżnicowaną sytuacją wobec ich zaangażowania w proces integracji europejskiej. W tym kontekście Malta jako jedyna pozostaje państwem członkowskim UE, Liechtenstein partycypuje jako jedyny w systemie Europejskiego Obszaru Gospodarczego, a trzy pozostałe państwa podjęły decyzję o zbliżeniu z UE poprzez negocjowany układ stowarzyszeniowy. W ten sposób istnieją trzy (a jeśli uwzględnimy wycofanie się z negocjacji rządu Monako, nawet cztery) różne formy kształtowania stosunków z europejskimi wspólnotami integracyjnymi. Dodatkowo, jeśli zwrócić uwagę na różnorodną sytuację tych państw w odniesieniu do waluty i strefy Schengen, to można zauważyć głębokie zróżnicowanie tych bytów politycznych na tle obecnych rozwiązań instytucjonalnych państw członkowskich Unii Europejskiej. Przykładowo wszystkie państwa, poza Liechtensteinem, korzystają z euro, chociaż tylko Malta pozostaje członkiem strefy euro. Natomiast do strefy Schengen należą tylko Malta i Liechtenstein, aczkolwiek pozostałe państwa mają *de facto* zniesione kontrole graniczne (Monako) lub kontrole te są ograniczone (Andora, San Marino).

Systematyka badań, oryginalność koncepcyjno-teoretyczna – hipotezy i ich uzasadnienie

Proces europeizacji i obrona tożsamości konstytucyjnej to dwie kategorie pojęciowe strukturalizujące ramy podjętych procedur eksplanacyjnych, wyeksponowane w „roboczym” określeniu głównego osiągnięcia naukowego (w postaci cyklu artykułów) po uzyskaniu stopnia naukowego doktora. W tak zarysowanym polu badawczym Habilitant umieszcza pięć najmniejszych (pod względem powierzchni) państw europejskich, tj. Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino i Malty, z pominięciem Watykanu jako państwa teokratycznego, pozostającego w specyficznej unii personalno-funkcjonalnej ze Stolicą Apostolską i od momentu swojego powstania pozostającego poza istotnymi procesami zmian na rzecz potencjalnej demokratyzacji fundamentów ustroju. Wyróżnione wcześniej kategorie – w moim przekonaniu – pozwalają na usystematyzowane rozpoznawanie zmian ustrojowych i grupowanie obiektów na podstawie wspólnych cech.

We wstępnych założeniach dr Marcin Łukaszewski podjął się próby uzasadnienia, że mechanizm ścisłej zależności analizowanych państw z byłymi protektorami pozostawił wyraźne ślady wpływu na ich systemach politycznych. Ów wpływ byłych protektorów został przedstawiony przez autora w sposób gradacyjny: od założenia, że protektor stanowił dla decydentów demokratyczny punkt odniesienia, czyli możliwość kopiowania rozwiązań konstytucyjnych byłego protektora; poprzez porzucenie rozwiązań charakterystycznych dla

tych państw na rzecz zbudowania nowych standardów modelu państwa demokratycznego kształtowanego m.in. przez opinię Komisji Weneckiej; do korekty kształtu i funkcjonowania ustroju względem standardów państwa demokratycznego; albo kombinacji wyżej przytoczonych rozwiązań do różnych elementów ustroju. Podjęte warianty rozwiązań stanowiły formę eksperymentu wobec pytania, w jakim stopniu decydenci polityczni w państwach stanowiących przedmiot analizy zdecydowali się na demokratyzację ustrojów politycznych i ewolucję w stronę rozwiązań charakterystycznych dla byłych protektorów tych państw, a na ile – chcąc zachować tożsamość konstytucyjną (ustrojową) – byli takim zmianom niechętni, pozostawiając instytucje oraz zasady funkcjonowania w niezmiennym kształcie.

Postawione pytania stanowiły przesłankę do głównej hipotezy, z której wynika, że decydenci polityczni analizowanych państw podejmowali decyzję – w zależności od konkretnego elementu systemu politycznego – na wybór pierwszego wariantu (tj. przyjęcia rozwiązań ustrojowych charakterystycznych dla byłego protektora) i trzeciego, czyli pozostawienia dotychczasowych rozwiązań specyficznych przy jednoczesnym dostosowaniu ich do warunków państwa demokratycznego. Nawiasem mówiąc, uwzględniając dynamikę przeobrażeń ustrojowych w ujęciu socjologicznym, łatwo ustalić, że kompromisowe zmiany zachęcają zainteresowane strony do zachowania ciągłości z uwzględnieniem bagażu doświadczeń historycznych, natomiast radykalne przeobrażenia zwykle prowadzą do definitywnego porzucenia poprzednich rozwiązań ustrojowych na rzecz budowy od podstaw nowych instytucji. Przyjęte ustalenia w przemyślany i uporządkowany sposób otworzyły przed Habilitantem ścieżki postępowania badawczego. Sam autor tych ustaleń wykazał się gruntowną znajomością rozległych zagadnień, wyrażoną niejednokrotnie w polemicznym dyskursie wobec możliwości i ograniczeń towarzyszących tym przeobrażeniom. Jest to niewątpliwie mocny atut prezentowanego wywodu, osadzonego w szerokiej wiedzy autora w tej materii.

W szczegółowej części konceptualizacji wywodu dr Marcin Łukaszewski wyodrębnił zasadniczy przedmiot badań analizowanych państw dotyczący:

- rozwiązań ustrojowych, udzielając odpowiedzi: w jakim zakresie prawodawca małego państwa reformujący system polityczny korzystał z doświadczeń państwa będącego byłym protektorem, z którym wiązały go doświadczenia podobnej kultury prawnej i politycznej;
- instytucji demokracji bezpośredniej, wyjaśniając wykorzystanie przez obywateli ich praw podmiotowych, a także charakteryzując podobieństwa i różnice instytucji demokracji bezpośredniej do byłego protektora;

- podstaw ustrojowych, poszukując odpowiedzi, w jaki sposób kształtowały się ramy ustrojowe tych państw i w jakim stopniu odpowiadają one standardom europejskim;
- głowy państwa, charakteryzując relacje między organami w ramach analizowanych państw, w tym najważniejszych z punktu widzenia stabilności systemu politycznego i jego efektywności: głowy państwa, szefa rządu i przewodniczącego parlamentu;
- samorządu terytorialnego, opisując status jednostek samorządu terytorialnego w życiu politycznym analizowanych państw w kontekście ich upodmiotowienia;
- polityki zagranicznej, próbując odpowiedzieć na istotne z punktu widzenia małego państwa pytanie o granice jej suwerenności, w szczególności wobec interesów byłego protektora oraz kwestii integracji europejskiej;
- praw politycznych, wyjaśniając ambiwalentny stosunek decydentów politycznych do ograniczenia ludności zamieszkującej dane terytorium prawa do partycypacji politycznej przez mechanizmy takie jak konstrukcja prawa wyborczego czy proces nabywania obywatelstwa.

Habilitant w założonym projekcie postępowania eksplanacyjnego trafnie odczytuje wyróżniki politycznego charakteru i/lub politycznego kontekstu analizowanych ram ustrojowych; uwarunkowania, formy i stopnie upolitycznienia różnych komponentów systemu politycznego. Dokonany przez dra Marcina Łukaszewskiego wybór metod badawczych pozwalających na realizację zamierzonych celów należy ocenić bardzo pozytywnie. Wykorzystanie metody genetycznej umożliwiło wprowadzenie perspektywy historycznej do analizy i sformułowanie ciągu zdarzeń prowadzących do określonych skutków politycznych. Równie ważne – zastosowanie podejścia instytucjonalno-prawnego stanowiło dobre narzędzie do badania aktów prawnych (od konstytucji począwszy, przez ustawy i umowy międzynarodowe, a także akty niższego rzędu), stanowiące zasadniczy przedmiot analizy. Natomiast badania porównawcze pozwoliły Habilitantowi wydobyć swoistości systemów ustrojowych analizowanych państw.

Przyjęte stanowisko może świadczyć o dużej dojrzałości poznawczej Habilitanta oraz rozległych umiejętnościach konceptualizacji problemów, które ukazują złożony i wieloaspektowy charakter funkcjonowania systemów politycznych. Zaproponowane procedury eksplanacyjne skoncentrują się na prezentacji wielowymiarowej syntezy zróżnicowanych elementów ustroju wyodrębnionych państw europejskich, stanowiących o przebiegu procesów modernizacji różnych obszarów życia człowieka. W przyjętym zamyśle badań dostrzega się konieczność oglądu „obszarów granicznych” różnych sfer życia społecznego, aby wydobyć

istotne czynniki wpływające na obraz całości. Można zakładać, iż profil badawczy autora odpowiada naturalnej w środowisku nauk społecznych tendencji do interdyscyplinarności.

W ramach prowadzonych badań systemów ustrojowych wymienione zostały obszary szczególnego zainteresowania i związane z nimi odpowiednie szczegółowe pytania badawcze, na które odpowiedzi dr Marcin Łukaszewski poszukiwał we wskazanych publikacjach stanowiących element cyklu. Należy przyjąć, że wspólnym mianownikiem dla różnych ujęć tych zagadnień było wyzwanie do respektowania ciągłości egzystencji omawianych państw będących suwerennymi podmiotami, poszanowania kultur narodowych, języków narodowych, wyznawanych wartości, historii, obyczajów, ustroju konstytucyjnego czy zasad ustroju społeczno-gospodarczego. Obszerna analiza poruszanych zagadnień, z odniesieniem do bogatej literatury przedmiotu w tym zakresie, może budzić uznanie dla autora. Habilitant nie ogranicza się do streszczenia istniejących rozwiązań instytucjonalnych, ale podejmuje próbę uporządkowania aparatu pojęciowego, sformułowania oryginalnego sposobu badań oraz zaproponowania własnych definicji i przemyślanych interpretacji wybranych aspektów rozwiązań ustrojowych. Przy zastosowanej perspektywie politologicznej, zakładającej analizę poszczególnych elementów ustrojowych, przyjęta rama teoretyczna jest co do zasady adekwatna i użyteczna. Wydaje się jednak, że w sensowności poczynionych wyjaśnień nie można odwoływać się tylko do określonej metody czy formalizmu procedur badawczych. Ważnym czynnikiem jest tu argumentacja przemawiająca za pogłębioną refleksją teoretyczną nad adekwatnością analizy wynikającą z potencjału eksplanacyjnego stosowanej argumentacji.

Uwagi na temat ustaleń pojęciowych w podjętym uzasadnieniu toku wyводу

Mając na względzie ustalenia zawarte w dokumentach międzynarodowych, nie sposób pominąć kontrowersji i dylematów towarzyszących ich wyjaśnianiu. W odniesieniu do wszystkich pięciu państw Habilitant przyjął, że obecnie mają one – pomimo silnych więzów wiążących je z byłymi protektorami – charakter państw suwerennych (s. 18). Niewątpliwie trudnym zabiegiem poznawczym jest osadzenie pojęcia europeizacji i tożsamości konstytucyjnej w ramach państw rozumianych jako suwerenne byty polityczne. Rozpoznawanie zmian w obrębie przywołanych systemów politycznych najmniejszych państw europejskich dr Marcin Łukaszewski odnosi do procesów i praktyk europeizacji, rozumianych nierzadko wieloznacznie. Przywołując stanowiska innych badaczy, skłania się ku odrzuceniu szerokiej definicji tego fenomenu, która europeizacją nazywa proces polegający na złożonej interakcyjności skutkujący zróżnicowanymi, współzależnymi, a nawet sprzecznymi efektami – tak ogólny charakter definicji pozbawia ją wskazania płaszczyzn oddziaływania (s. 13–14).

Równocześnie przywołuje własną definicję, podkreślającą, że jest to proces ewolucyjnego przekształcania elementów systemu politycznego (a w jego ramach systemu konstytucyjnego), który w konsekwencji umożliwi dostosowanie tego systemu do standardów demokratycznego państwa prawnego obowiązujących w sąsiadujących państwach członkowskich UE. Autor ma świadomość ograniczeń tego podejścia, bowiem zjawiska europeizacji nie traktuje jako synonimu praktyk demokratyzacji, ale jako wielokierunkowy proces prowadzący do ustanowienia „takiego systemu politycznego, który będzie do pogodzenia ze standardami europejskimi, a owe standardy będą kształtowane zarówno przez wspomniane wyżej państwa sąsiedzkie (jako państwa demokracji skonsolidowanej), jak i instytucje europejskie” (s. 14). Wskazuje przy tym na rolę Komisji Weneckiej (Europejskiej Komisji na rzecz Demokracji przez Prawo) jako instytucji, której opinie i raporty stanowią kompendium wiedzy na temat standardów europejskich w zakresie między innymi: wyborów, partii politycznych, organizacji wymiaru sprawiedliwości i sądownictwa konstytucyjnego, instytucji demokracji bezpośredniej, rządów prawa, gwarancji praw i podstawowych wolności.

Bardziej złożonym zagadnieniem – w moim przekonaniu – wydają się być kwestie związane z drugim członem sformułowanego tematu badań, dotyczącego obrony tożsamości konstytucyjnej. Jeśli tożsamość konstytucyjną traktować jako zespół fundamentalnych zasad i wartości, które określają specyfikę ustrojową danego państwa i wyznaczają ostateczną granicę przekazywania kompetencji organom międzynarodowym, to problematycznym staje się spór, jak krajowe porządki konstytucyjne radzą sobie ze zmianami politycznymi zachodzącymi w UE. Jest to bardziej rozległe i wielowątkowe zagadnienie, do którego odnosi się dr Marcin Łukaszewski, podejmując się dość pobieżnej interpretacji tego pojęcia. Warto jednocześnie podkreślić, że powstałe nieścisłości pojawiają się w pracach innych autorów, jak również w wykładni aktów prawnych instytucji unijnych. Aczkolwiek to zagadnienie jest o tyle istotne, że stanowi punkt odniesienia do procedur wyjaśniających Habilitanta w kontekście analizowanych państw rozumianych jako suwerenne podmioty. Szczególnie obecnie sama konceptualizacja tego zagadnienia nastęrcza wiele pytań związanych z budowaniem relacji pomiędzy instytucjami państwa i strukturami Unii. Jednym z fundamentalnych problemów wynikających z integracji europejskiej jest pytanie o granice zasady pierwszeństwa prawa unijnego.

Następstwem tego zagadnienia jest stanowisko orzecznicze, że prawo UE powinno mieć pierwszeństwo także wobec krajowych konstytucji (sprawa C-430/21 – RS, wyrok TSUE z dnia 22 lutego 2022 r., pkt. 51). Jednocześnie wykładnia dotycząca ochrony tożsamości konstytucyjnej odwołuje się do traktatowego obowiązku szanowania przez UE tożsamości narodowej państw członkowskich. Stanowi ona, że „Unia szanuje tożsamość narodową państw

członkowskich” (art. 6 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej, zawartego w Maastricht 7.02.1992 r., Dz. Urz. z 29.07.1992 r., seria C, nr 191). Punktem wyjścia do rozważań doktrynalnych było zatem pojęcie „tożsamości narodowej” wyrażone *expressis verbis* w TUE. Od samego początku jego niejasny sens budził wątpliwości interpretacyjne co do skuteczności w zakresie ochrony uprawnień państw członkowskich przed ingerencją Unii. Wspomniane stanowisko dotyczy zbioru norm podstawowych regulujących te sfery funkcjonowania państwa, których unormowania nie można przekazać na poziom UE, a obowiązywanie i stosowanie tych norm podstawowych ma zastrzeżony prymat nad normami unijnymi. Fundamentem określenia grupy norm podstawowych jest ich bezpośredni związek z suwerennością, powodujący, że ustąpienie pola prawodawstwu UE przez taką normę wiązałoby się z dekonstrukcją istoty suwerennego państwa. Prawnicy, filozofowie, politycy oraz teoretycy porządku międzynarodowego zgadzają się na ogół ze stanowiskiem, iż polityczna suwerenność, podobnie jak terytorium czy społeczeństwo, należy do podstawowych cech podmiotowości państwa.

Klauzula ujęta w art. 4 TUE ujawnia, że wszelkie kompetencje nieprzyznane Unii w Traktatach należą do państw członkowskich. Jednocześnie podstawę funkcjonowania projektu integracji europejskiej stanowi zasada lojalnej współpracy i wzajemnego wsparcia w wykonywaniu zadań wynikających z Traktatów. Trzy ustępy tego artykułu formułują pięć zasad rządzących relacjami między UE a państwami członkowskimi; art. 4 ust. 1 TUE ustanawia zasadę ograniczonego przyznania kompetencji UE; art. 4 ust. 3 TUE zawiera zasadę lojalnej współpracy między UE a państwami członkowskimi; art. 4 ust. 2 TUE ustanawia trzy kolejne zasady: szacunek dla tożsamości narodowej państw członkowskich, zasadę równości państw członkowskich oraz gwarancję istotnych funkcji państwowych państw członkowskich. Innymi słowy, Unia szanuje równość państw członkowskich wobec Traktatów, a także ich tożsamość narodową, nierozzerwalnie związaną z ich podstawowymi strukturami politycznymi i konstytucyjnymi, w tym w odniesieniu do samorządu regionalnego i lokalnego. Dotyczy to również podstawowych funkcji państwa, zwłaszcza funkcji mających zapewnić integralność terytorialną, utrzymanie porządku publicznego oraz ochronę bezpieczeństwa narodowego. W szczególności bezpieczeństwo narodowe pozostaje w zakresie wyłącznej odpowiedzialności każdego państwa członkowskiego.

Moje wątpliwości – jako recenzenta – pojawiają się w momencie zestawienia pojęcia tożsamości konstytucyjnej z tożsamością narodową. Do koncepcji tożsamości narodowej po wejściu w życie Traktatu z Maastricht zaczął odwoływać się Trybunał Sprawiedliwości w swoim orzecznictwie. Większość przedstawicieli nauki prawa posługuje się pojęciem tożsamości konstytucyjnej i tożsamości narodowej zamiennie, argumentując to tym, że oba te

pojęcia sprowadzają się do pewnych fundamentalnych elementów, które zostały wyrażone przez ustrojodawcę w konstytucji. Na tym tle również sądy konstytucyjne poszczególnych państw podjęły próbę zdefiniowania pojęcia tożsamości narodowej, niekiedy przeciwstawiając je tożsamości konstytucyjnej. Wspólną cechą stanowisk sądów konstytucyjnych jest odwoływanie się do wartości „łączących” jednostki w naród, takich jak język, kultura, wspólna historia czy tradycja, przesądzających o istnieniu przynależności państwowej, po szerszy aspekt odnoszący się do obowiązku respektowania przez Unię ciągłości egzystencji państw członkowskich jako suwerennych podmiotów. Niezależnie od licznych wypowiedzi przedstawicieli nauki prawa krajowego czy europejskiego, brakuje jak dotąd katalogu zasad i wartości, które pozwoliłyby na jednoznaczne określenie tego pojęcia. Każde państwo kładzie bowiem nacisk na inne elementy, które stanowią o jego tożsamości konstytucyjnej podlegającej szczególnej ochronie.

Taka konstrukcja ustrojowa nadaje instytucji tożsamości konstytucyjnej dualistyczny charakter: z jednej strony, skoro przepis jako element TUE jest objęty jurysdykcją TSUE, to sugeruje definiowanie tożsamości konstytucyjnej w oderwaniu od krajowego rozumienia przez dane państwa. Z drugiej strony, sama treść przepisu osłabia takie postrzeganie. Przepis ustanawia kryteria dla potencjalnej definicji, odwołując się do podstawowych struktur politycznych i konstytucyjnych państwa, co kieruje go na skonkretyzowane rozwiązania danego państwa, choć w pewnym stopniu ogranicza tworzenie treści pojęcia. Przykładowo z zasady lojalnej współpracy zawartej w art. 4 ust. 3 Traktatu o UE wynika, że Unia i państwa członkowskie podejmują wszelkie środki właściwe dla zapewnienia wykonania zobowiązań wynikających z Traktatów. O ile treść unijnych obowiązków zostaje określona niejasno, to art. 4 ust. 3 TUE doprecyzowuje obowiązki, ale wyłącznie te leżące po stronie państwa członkowskiego. Porządkują je w dwie grupy: obowiązki pozytywne i negatywne. Pierwsza z nich stanowi nakaz poszanowania i wspierania UE oraz podejmowania wszelkich środków, aby wypełnić zobowiązania wynikające z Traktatów lub aktów instytucji Unii. Druga zawiera nakaz powstrzymania się od podejmowania wszelkich środków, które mogłyby zagrażać urzeczywistnieniu celów Unii. Wspomniany układ konstrukcyjny zestawia proceduralnie i instytucjonalnie szereg przeciwstawnych obowiązków, od działania UE wyłącznie w ramach przyznanych jej uprawnień po nakaz ścisłego współdziałania państw i Unii. Brak spójnych rozwiązań normatywnych w tym zakresie opiera się na bezrefleksyjnej analogiczności pojęć „tożsamości narodowej” i „tożsamości konstytucyjnej”. Zjawisko to rodzi pytania o jednolitość systemu prawnego i wymusza stosowanie coraz to nowych reguł kolizyjnych oraz wykładni (np. wykładni pronijnej), aby uniknąć sprzeczności między normami z różnych źródeł.

Formalnie rzecz ujmując, są to odrębne byty, z których każdy posiada odrębną treść. Tożsamość narodowa jest pojęciem socjologicznym i odzwierciedla pewne wartości (kulturę, język, historię). Z kolei struktury polityczne i konstytucyjne stanowią o konstrukcji ustroju. Takie ujęcie w pewnym uproszczeniu prowadzi do wniosku, że tożsamość narodowa i tożsamość konstytucyjna to różne pojęcia o tej samej funkcji i treści. Zawarty w aktach źródłowych i literaturze zwrot o nierozzerwalnym związku łączy oba pojęcia w jedną instytucję traktatową. Poprzez ten związek redefiniuje też treść pojęcia tożsamości narodowej. Tym samym nakazuje uwzględniać subiektywne rozumienie państwa, co wymaga odwołania do krajowego prawa konstytucyjnego. UE nie musi identycznie postrzegać danej kwestii jak zainteresowane państwo. Skutkiem takiego dualizmu jest spór o prawo do wypełniania klauzuli tożsamości konkretną treścią. Jeśli w pewnym uproszczeniu można założyć, że współczesna demokracja stanowi syntezę obowiązywania prawa, praw indywidualnych jednostki oraz suwerenności narodu, to dwa wyróżnione elementy stanowią przesłankę liberalizacji, natomiast trzeci dotyczy demokratyzacji. Proces integracji europejskiej rozchwiał względną równowagę między tymi elementami i zaczyna ewoluować w kierunku przewagi czynnika liberalnego nad demokratycznym. Państwo demokratyczne zaczęto rozumieć jako państwo prawa i ochronę praw człowieka (państwo praworządne), podczas gdy idea suwerenności narodu zaczęła być postrzegana jako przestarzała. Należy podkreślić, że pojęcie suwerenności, używane zarówno w odniesieniu do jednostek, jak i podmiotów zbiorowych, należy do fundamentalnych paradygmatów współczesnej myśli politycznej, a jego sformułowanie w postaci doktryny społecznej można uznać za jedną z ważnych linii demarkacyjnych nowożytności.

Jeśli treści i granic praw nie da się ustalić przez analizowanie samego tekstu konstytucji, to Habilitant – przywołując innych badaczy – posługuje się dość abstrakcyjnym pojęciem popularnie nazywanym multicentryzmem prawa. W takim ujęciu budowa sensu praw nie odbywa się współcześnie tylko na gruncie własnego prawodawstwa, ale związana jest również z rozumieniem innych porządków prawnych tworzonych przez państwa i organizacje międzynarodowe (s. 12–13). Tu znaczenie zyskuje orzecznictwo sądów ponadnarodowych, takich jak Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), czy inne instytucje, które wpływają na sposób interpretacji prawa krajowego. Zatem procesy stosowania prawa wymagają od sędziów krajowych brania pod uwagę norm i wyroków pochodzących z różnych centrów, co nierzadko prowadzi do „kolizji” między sądami krajowymi a międzynarodowymi. W tej sytuacji należy przyjąć, że cechą charakterystyczną ukształtowanej zgodnie z nimi relacji jest przeplatanie się współpracy i hierarchii, które są paradygmatami porządkującymi postępowanie podmiotów w europejskiej przestrzeni prawnej.

Owa kolizyjność dotyczy wielu państw, m.in. Włoch - (tzw. doktryna *controlimite* – określająca granice dla ograniczenia suwerenności państwa: orzeczenie nr 14/1964 *Costa v. ENEL*; orzeczenie nr 183/1973 *Frontini*; orzeczenie nr 170/1984 *Granital*; orzeczenie nr 232/1989 *Fragd*; orzeczenie nr 117/1994 *Zerini*; orzeczenie nr 115/2018); Niemiec – Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu *Solange II* z dnia 22 października 1986 r. uznał, że art. 24 ustawy zasadniczej nie upoważnia do porzucenia tożsamości obecnego porządku konstytucyjnego poprzez ingerencję w jego fundamentalne ramy; Francji – Rada Konstytucyjna stwierdziła, że implementacja dyrektywy nie może naruszyć przepisów czy zasad, które są istotne dla tożsamości konstytucyjnej Francji – *Decision No 92–312 DC* of 2 September 1992.

Podobnie na temat tożsamości konstytucyjnej i granic przekazania kompetencji wypowiadały się trybunały konstytucyjne Hiszpanii, Belgii, Danii, Grecji, Czech, Węgier, Austrii, a także Estonii, Irlandii czy Łotwy. Wewnętrzna walka o suwerenność to dziś właśnie spór o zakres kompetencji i definiowanie granic ich przyznania. Wprawdzie ów dylemat dotyczy państw członkowskich Unii (Malta), to jednak stawia państwa z nią stowarzyszone wobec nierzadko trudnych wyborów.

Ponadto dr Marcin Łukaszewski wskazuje, że w Europie nadal mamy do czynienia z niesuwerennymi bytami politycznymi (takimi chociażby jak: Katalonia, Szkocja, Flandria), które aspirują do bycia państwami niepodległymi. Również wątpliwości recenzenta może budzić stanowisko Habilitanta co do warunków, jakie musiały one spełnić, aby ich samodzielna egzystencja jako państw demokratycznych była możliwa, jak również na ile suwerenność wymienionych państw byłaby ograniczana poprzez trudności wynikające z ograniczeń kształtujących te systemy z pominięciem instytucjonalno-prawnych dylematów państw dotyczących prawa do samookreślenia wobec prawa zachowania integralności terytorialnej państw występujących w roli protektorów (np. Katalonia z potencjałem gospodarczym stanowiącym w 2014 r. 19% PKB całej Hiszpanii). W 2015 przy 77% frekwencji wybory do autonomicznego parlamentu Katalonii wygrały stronnictwa separatystyczne, po czym parlament ten w listopadzie 2015 uchwalił deklarację niepodległości, w myśl której parlament w Barcelonie uznano za jedyny nośnik suwerenności narodowej oraz zapowiedziano w ciągu 1,5 roku pokojowe odłączenie się od państwa hiszpańskiego, czyli proklamowanie republiki. Wypowiedziane posłuszeństwo instytucjom państwa hiszpańskiego, w tym trybunałowi konstytucyjnemu, spowodowało reakcję rządu w Madrycie, który w 2017 r. zastosował art. 155 hiszpańskiej konstytucji, zamykając drogę Katalonii do samookreślenia.

Wskazane pobieżnie tendencje zmiernają, jak można sądzić, ku ujmowaniu suwerenności w sposób funkcjonalistyczny, akcentujący nie tyle wyjątkowy status i niezależność państwa

wobec innych podmiotów politycznych, ale jego zdolność efektywnego wypełniania funkcji państwowych we współczesnym świecie. Owo zawieszenie i rozciągnięcie procedur wyjaśniających pomiędzy podejściem tradycyjnym a funkcjonalistycznym polaryzuje współczesne ujęcie suwerenności, stawiając jednocześnie pytania o rolę tożsamości konstytucyjnej w rozważaniach teoretycznych. W tej perspektywie za suwerenne może być uznane państwo, które rezygnuje z samodzielnego wypełniania pewnych zadań na rzecz ich stosownego wypełniania w grupie państw bądź za pośrednictwem innych podmiotów. Ujęcie takie wiąże się także z tendencją do oddzielania we współczesnym prawie międzynarodowym pojęcia suwerenności i kompetencji państwa.

Z drugiej strony rozumiem intencje autora, jeśli bierze się pod uwagę chociażby kwestie polityki zagranicznej, upodmiotowienia kobiet czy procedury naturalizacji i wynikający z niej długi okres rezydentury. Przyznaję ze zdumieniem, że przyjęte rozwiązania przypominają zgoła praktyki z krajów azjatyckich. Dotyczą one uniezależniania się od niedawnych protektorów; od pogodzenia się z uzależnieniem od protektora (Monako); poprzez całkowicie świadomy wybór takiego kierunku (Liechtenstein); do prowadzenia polityki niezaangażowania/neutralności (San Marino, Malta). Jeszcze bardziej dające do myślenia i zaskakujące – w moim odczuciu – jest przyznanie praw obywatelskich kobietom (np. Andora w 1970 r. przyznała kobietom czynne, a trzy lata później bierne prawo wyborcze). W ten sam schemat wpisuje się procedura naturalizacji osób spoza danego państwa. W Andorze ten okres wynosi 20 lat (10 lat w przypadku odbycia edukacji w szkolnictwie andorskim), w Liechtensteinie 30 lat (10 lat, jeśli aplikant będzie poddany ocenie zgromadzenia gminnego), na Malcie 5 lat, w Monako 10 lat (choć monarcha może ten okres skrócić), w San Marino 20 lat (s. 53). Nietrudno dostrzec tu neofeudalnych konotacji zarówno protektorów (państw uzależniających), jak i tych uzależnionych. Nawiasem mówiąc, sam Habilitant stwierdza, że wbrew prognozom przyszłość relacji UE z państwami stanowiącymi przedmiot analizy jest zróżnicowana: o ile nie budzi wątpliwości pozostawanie Malty w strukturach członkowskich UE, a Liechtensteinu w EOG, o tyle trudne do przewidzenia są losy pozostałych trzech państw. Najbardziej realnym scenariuszem dla Andory i San Marino będzie ramowa umowa stowarzyszeniowa lub dwie osobne umowy stowarzyszeniowe. Z racji przerwania negocjacji między Monako a Brukselą przyszłość relacji Księstwa z UE pozostaje trudna do przewidzenia (s. 52). W pytaniu o rolę tożsamości konstytucyjnej i procesów europeizacji w rozważaniach teoretycznych wpisują się sporne zagadnienia dotyczące zakresu kompetencji i definiowania granic ich przyznania. Podkreślę raz jeszcze, że owa niejednoznaczność została również wskazana przez samego autora w formułowanych prognozach na temat kierunku zmian. Być może te względy stanowią

obecnie przesłanki o dużym dystansie analizowanych państw wobec zakładanego wcześniej procesu europeizacji.

Oryginalność i wkład w rozwój dyscypliny

Oceniając oryginalność recenzowanego dorobku naukowego i jego wkład w rozwój dyscypliny nauki o polityce i administracji, należy wyraźnie rozróżnić dwa poziomy: poziom koncepcyjno-teoretyczny oraz poziom narzędzi analitycznych.

Przedstawione do recenzji osiągnięcie stanowi przykład gruntownie przemyślanego pod względem badawczym projektu, diagnozującego kluczowy wycinek rzeczywistości systemów politycznych małych państw europejskich. Habilitant nie tylko zidentyfikował istotną lukę badawczą, ale zaproponował dla jej wypełnienia potrzebną syntezę interdyscyplinarną, łączącą perspektywę historyczną i prawno-ustrojową, aby sygnalizować potencjalne kierunki ewolucji analizowanych państw. Następnie wykorzystał metody analizy porównawczej do ujawnienia cech wspólnych i swoistości poszczególnych składników ustroju charakteryzowanych państw. Autor zademonstrował i wyjaśnił w tej perspektywie, iż kryteria wyznaczające wzorce naukowości są modyfikowane zarówno pod wpływem przeobrażeń obszaru badawczego, jak i nowych konceptualizacji reguł oraz procedur określających warunki poznania adekwatne do zmieniającej się rzeczywistości. W tej również perspektywie można oceniać stanowisko autora, któremu daje on wyraz w swoich rozprawach, że wszelka interpretacja jest niezbywalnie uwikłana w wartości i poglądy badacza, który jej dokonuje. W konsekwencji między badaczem a wiedzą będącą przedmiotem poznania zachodzą wzajemne zależności, gdzie formułowane twierdzenia zachowują ważność temporalnie ograniczoną i uwikłaną kontekstowo. Być może tą przesłanką można tłumaczyć dość powierzchowne podejście do istoty tożsamości konstytucyjnej uwikłanej w toczący się spór o pojęcia – suwerenność *versus* kompetencje państwa. Należy podkreślić, że pomimo zgłoszonych uwag krytycznych podstawy teoretyczne są rozbudowane, spójne w swoich głównych założeniach i dobrze zakotwiczone w literaturze przedmiotu. Podsumowując, przyjęta metodologia badań została zastosowana w sposób konsekwentny i adekwatny do przyjętych celów badawczych, a zgromadzona rozległa baza źródłowa została wykorzystana w sposób poprawny. Zaproponowana konstrukcja procedury badawczej części analitycznej (swego rodzaju eksperymentu myślowego) świadczy o umiejętności systematycznego porządkowania danych i ich interpretacji w szerszym kontekście instytucjonalnym i procesualnym.

Oryginalność narzędzi analitycznych

Z samego określenia obszaru badań, dotyczącego specyfiki przemian wybranych elementów systemów politycznych małych państw europejskich, wynikała konieczność wprowadzenia narzędzi badawczych porządkujących procedury wyjaśniania. Należy stwierdzić, że zaproponowana przez Habilitanta procedura eksplanacyjna stanowi interesujący projekt uporządkowania atrybutów i osobliwości funkcjonowania analizowanych systemów ustrojowych wybranych państw. Autor, przedstawiając oryginalne ramy analityczne podjętych badań, mógł w sposób systematyczny i uporządkowany scharakteryzować ową specyfikę wybranych elementów ustrojowych, przyporządkowanych gradacyjnemu określeniu relacji pomiędzy dawnym protektorem i analizowanym małym państwem. Warto także podkreślić, że za pomocą podanych metod (genetycznej, porównawczej i instytucjonalno-prawnej) mógł również objaśnić przyczyny, konsekwencje i perspektywy ewolucji wspomnianych państw. Jest to wartościowa umiejętność pozwalająca na operacjonalizację wiedzy, wpisująca się w nietradycyjną interpretację, która stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki o polityce i administracji. W pracach autora można dostrzec nacisk na dyrektywy metodologiczne zawarte w procedurach uzasadniania i oceny argumentów stosowanych w dyskursie akademickim. Autor docenia ich rolę w czynnościach wyjaśniających, która obok znajomości metody i procedur postępowania badawczego wymaga także rozeznania podstawowych założeń ontologicznych i epistemologicznych, składających się na niezbędny warunek do powodzenia działalności naukowej. W tej perspektywie można również dostrzec w jego pracy naukowo-badawczej walory prognostyczne.

Ocena pozostałego dorobku naukowego

Wymiernym wyrazem aktywności naukowej dra Marcina Łukaszewskiego jest trwała, aczkolwiek zróżnicowana efektywność publikacyjna. Dorobek naukowy, obejmujący okres po uzyskaniu stopnia doktora, jest obszerny, zróżnicowany tematycznie i w znacznej mierze umiejscowiony w dyscyplinie nauk o polityce i administracji. Zdolność do poszerzania pola badawczego autora świadczy o żywotności i rozwojowym charakterze jego warsztatu naukowego. W moim przekonaniu jego kierunki badań mają duży potencjał generowania wiedzy oraz publikacji o wysokim stopniu oryginalności. Mając na uwadze priorytety i kierunki rozwoju naukowego, konsekwentnie dążył do realizacji zróżnicowanych form współpracy krajowej i międzynarodowej poprzez podejmowanie aktywności naukowej w kraju, jak i za granicą. Habilitant zamieszczał swoje publikacje w takich czasopismach jak: „Przegląd Europejski”, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, „Politeja”, „Białostockie Studia Prawnicze”,

„Przegląd Politologiczny”, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” czy „Studia Politica Germanica”.

Zgodnie z danymi przedstawionymi w autoreferacie oraz „Wykazie osiągnięć naukowych”, po uzyskaniu stopnia naukowego doktora dorobek naukowy obejmuje: 4 monografie, 12 artykułów zamieszczonych w pracach zbiorowych, w tym 2 w środowisku zagranicznym (1 we współautorstwie) oraz 5 artykułów zamieszczonych w czasopiśmie: „Przegląd Politologiczny”, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” oraz „Political Science Online”. Ponadto jest autorem 4 haseł w leksykonach oraz członkiem zespołu redakcyjnego 2 publikacji zbiorowych. Twórczość naukowa dra Marcina Łukaszewskiego po uzyskaniu stopnia naukowego doktora koncepcyjnie przemyślana i ukierunkowana na syntetyczne analizy wiodącego kierunku badań. Natomiast przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora opublikował 36 rozdziałów w pracach zbiorowych różnych środowisk akademickich, w tym 9 w środowisku zagranicznym (1 we współautorstwie).

Stosownie do deklaracji autora przedstawionej w dokumentacji liczba cytowań według Google Scholar (Publish or Perish): 63, natomiast według Google Scholar (Publish or Perish): h-index: 4; g-index: 5.

Habilitant wyniki prowadzonych przez siebie badań naukowych prezentował podczas licznych krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych w kraju i za granicą. W ramach wystąpień na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych dr Marcin Łukaszewski przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora uczestniczył w 37 konferencjach naukowych, w tym kilkunastu konferencjach międzynarodowych. Natomiast po uzyskaniu stopnia naukowego doktora brał udział w 66 konferencjach naukowych, w tym 27 konferencjach międzynarodowych. Habilitant występował ponadto w roli członka Komitetu Organizacyjnego i moderatora panelu 6 konferencji naukowych, w tym dwóch międzynarodowych.

Uczestniczył także w pracach 3 zespołów badawczych w drodze konkursów krajowych i zagranicznych. Dotyczyły one takich zagadnień jak:

1. 2014/12/T/HS5/00140 – „Efektywność systemów politycznych demokratycznych mikropaństw europejskich na przełomie XX i XXI wieku” (kierownik i wykonawca projektu badawczego realizowanego w ramach konkursu Narodowego Centrum Nauki „Etiuda”).
2. 2014/15/B/HS5/01358 – projekt badawczy „E-voting jako alternatywna procedura głosowania w elekcjach państwowych. Doświadczenia wybranych państw a

perspektywy wdrożenia e-głosowania w Polsce” OPUS; Narodowe Centrum Nauki (wykonawca projektu).

3. Jean Monnet Centre of Excellence: EU External Actions in the contested global order – (in)coherence, (dis)continuity, resilience (EU EX/ACT) 2018–2021 – członek zespołu.

Do różnych form aktywności Habilitanta w zespołach badawczych można dodatkowo zaliczyć jego członkostwo w Grupie Badawczej „Inicjatywa Helwecka”; rolę wykonawcy w projekcie prof. Adama Szymaniaka „Horyzonty bezpieczeństwa. Popularyzacja nauk o bezpieczeństwie wewnętrznym i międzynarodowym”; wykonawcy w projekcie „RelPolitics” Polityka a politologia – między teorią a praktyką, dofinansowanego w ramach programu Społeczna odpowiedzialność nauki II – Popularyzacja nauki, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego POPUL/SN/0182/2023/012, a także rolę wykonawcy w projekcie prof. Adama Szymaniaka (kierownik) – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu dba o rozwój Wielkopolan przez całe życie [POWR.03.01.00-00-T184/18].

W ramach wyjazdów naukowo-badawczych dr Marcin Łukaszewski przebywał od 1 października 2014 do 31 grudnia 2014 roku na trzymiesięcznym stażu naukowym w placówce badawczej Liechtenstein-Institut w Bendorf (Liechtenstein) oraz brał udział w wizycie studyjnej w Instytucie Wysp i Małych Państw na Uniwersytecie Maltańskim (Island and Small States Institute) (Malta) w dniach 15–22 września 2017 roku. Uczestniczył także w zagranicznych kwerendach bibliotecznych w: monakijskiej Bibliotece Louisa Notarięgo (Bibliothèque Louis Notari), Bibliotece Państwowej i Dziedzictwa Narodowego Republiki San Marino (Biblioteca di Stato e Beni Librari della Repubblica di San Marino) oraz w dwóch andorskich bibliotekach: Bibliotece Publicznej Rządu (Biblioteca Pública del Govern) i Bibliotece Narodowej Andory (Biblioteca Nacional d’Andorra). Dodatkowo, podczas pobytu w Monako, korzystał z archiwów Biblioteki Pałacu Księżęcego (Archives et de la Bibliothèque du Palais princier).

W świetle złożonych deklaracji przygotował kilkanaście recenzji dla redakcji czasopism naukowych: „Przegląd Politologiczny”; „Political Preferences”; „Sprawy Międzynarodowe”; „Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM”. Jest ponadto członkiem redakcji takich czasopism jak: „Przegląd Politologiczny”, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, „Technium Social Sciences Journal”. Należy również wskazać na jego wkład pracy w roli sekretarza i członka Kapituły Konkursu PTNP o/Poznań – Konkursu na najlepszą pracę doktorską pt. „Europa i jej bliskie sąsiedztwo” – od 2022 roku (3 edycje).

W ramach uczestnictwa w międzynarodowych i krajowych organizacjach naukowych dr Marcin Łukaszewski jest członkiem: Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych (Oddział w

Poznaniu); Ośrodka Badań i Edukacji Europejskiej; Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich; Komitetu Naukowego Think & Make Institute oraz Network of Institutes and Schools of Public Administration in Central and Eastern Europe.

Dorobek organizacyjno-dydaktyczny i popularyzatorski

W swojej działalności dydaktycznej dr Marcin Łukaszewski jest praktycznie związany ze środowiskiem macierzystej Uczelni i Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, prowadząc zajęcia kursowe z przedmiotów dotyczących nauk o polityce i administracji w języku polskim i angielskim. Zajęcia dodatkowe (do wyboru – tzw. ścieżki) prowadzone w języku polskim i angielskim Habilitant realizował również w ramach swojego Wydziału. Oprócz tego prowadził jeden z przedmiotów dla studentów na Wydziale Historii UAM. Natomiast w ramach programu Erasmus Staff Mobility for Teaching odbył trzy krótkotrwałe wyjazdy do Akureyri (Islandia) na Uniwersytet w Akureyri (University of Akureyri – Háskólinn á Akureyri) w dniach 15–19 października 2018 roku; do Katanii (Włochy) na Uniwersytet w Katanii (Università di Catania); oraz do Grenady (Hiszpania) na Uniwersytet w Grenadzie (Universidad de Granada – University of Granada) w dniach 8–11 maja 2023 roku.

Równie istotną formą aktywności dydaktycznej jest jego udział w promocji prac dyplomowych. W okresie 2015–2025 wielokrotnie sprawował funkcję przewodniczącego komisji dyplomowej, natomiast jako promotor sprawował opiekę naukową nad 55 pracami licencjackimi i jedną pracą magisterską. Równocześnie w tym samym czasie występował w roli promotora pomocniczego trzech prac doktorskich, realizowanych kolejno pod kierunkiem prof. Tadeusza Wallasa, prof. Andrzeja Stelmacha oraz prof. Magdaleny Musiał-Karg. Ponadto brał czynny udział w kilkunastu szkoleniach i kursach poświęconych metodyce pracy dydaktycznej i organizacji badań naukowych.

Natomiast mając na względzie działalność organizacyjną w strukturze macierzystego Wydziału, Habilitant występował i występuje w roli: sekretarza Zakładu Kultury Politycznej – od stycznia 2016 r.; pełnomocnika Dziekana WNPiD ds. organizacji Debat Oksfordzkich (2017–2020); pełnomocnika Dziekana WNPiD ds. inicjatyw debat – od stycznia 2022 r.; opiekuna naukowego koła naukowego Klub Debat UAM – od 18 lipca 2017 r.; współopiekuna Koła Naukowego Samorządu Terytorialnego – od końca 2020 r.; członka Rady Naukowej dyscyplin: nauki o polityce i administracji, nauki o komunikacji społecznej i mediach oraz nauki o bezpieczeństwie Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – od lipca 2020 r.; członka Wydziałowego Zespołu ds. Badań nad Młodzieżą i Edukacją Medialną – od grudnia

2023 r.; członka Wydziałowej Komisji Wyborczej na kadencję 2024–2028; członka rady programowej kierunku Stosunki Międzynarodowe – od listopada 2024 roku.

Współuczestnicząc w inicjatywach Koła Naukowego Samorządu Terytorialnego (którego jest współopiekunem naukowym od końca 2020 roku) oraz koła naukowego Klub Debat UAM (którego jest opiekunem od lipca 2017 roku), dr Marcin Łukaszewski aktywnie uczestniczy w organizowaniu projektów dydaktycznych o charakterze wdrożeniowym dla studentów. Opracował m.in. formułę symulacji obrad rady nieistniejącego miasta (projekt nosi nazwę „R.A.D.A.R”, czyli Rewolucyjny Akademicki Dzień Aktywnej Roz(g)rywki”), w której zaproszeni uczniowie wcielają się w rolę radnych, zaproszeni radni z Rady Miasta Poznania w przewodniczących rady, a sam autor w burmistrza Radarowa. Ponadto uczestniczył w organizacji kongresów kół naukowych w roli moderatora kilku dyskusji eksperckich z udziałem środowiska studentów. Poza wymienionymi inicjatywami na rzecz pracy ze studentami uczestniczył także w roli członka komitetu organizacyjnego i moderatora dyskusji panelowych czterech konferencji naukowych z udziałem pracowników akademickich i studentów.

Współpraca z otoczeniem społecznym i gospodarczym to również mocna strona aktywności środowiskowej Habilitanta. Sporządził on 6 ekspertyz na zamówienie Fundacji – Instytutu Prawa Ustrojowego (projekt finansowany z programu „Nauka Dla Społeczeństwa” Ministerstwa Edukacji i Nauki): 2 opinie dla „The Warsaw Institute Review”, 2 opracowania na zamówienie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości. Uczestniczył również w roli eksperta odpowiedzialnego za zebranie danych w dwóch projektach międzynarodowych.

Z załączonej dokumentacji wynika, że równie ważną, znaczną część jego aktywności można dostrzec we współpracy ze środowiskiem szkół średnich, skierowanej zarówno do młodzieży, jak i nauczycieli. W latach 2015–2025 wygłosił 43 wykłady otwarte, pobudzające młodzież do refleksji nad wyzwaniem współczesności, przy czym zakres tematyczny tych wystąpień generalnie koncentrował się na zagadnieniach ustrojowych różnych państw. W podobnej konwencji uczestniczył w roli komentatora i uczestnika wywiadów bieżących zdarzeń w środkach masowego przekazu. Jego zainteresowanie, zaangażowanie i wiedza w podobnej problematyce znalazły odbicie w mediach społecznościowych pod postacią uczestnictwa i prezentacji siedmiu podcastów. Niewątpliwie mocnym atutem aktywności organizatorskiej i dydaktycznej Habilitanta jest jego rola w przygotowywaniu i prowadzeniu kilkudziesięciu debat oksfordzkich oraz organizacja warsztatów dla uczniów szkół z podstaw erystyki i zasad debatowania. Za działalność na polu badawczym i organizacyjnym dr Marcin Łukaszewski był wielokrotnie uhonorowany nagrodami Rektora UAM, Dziekana WNPiD UAM, Miasta Poznania, Zarządu Towarzystwa im. Hipolita Cegielskiego oraz Zarządu

Głównego PTNP. Wszystkie powyżej przywołane aktywności oraz otrzymane nagrody świadczą o ugruntowanej pozycji dra Marcina Łukaszewskiego jako eksperta w krajowych i zagranicznych środowiskach naukowych i eksperckich. Są dowodem na wysoką ocenę aktywności naukowej realizowanej w środowisku akademickim i w otoczeniu społecznym.

Wniosek końcowy

Po zapoznaniu się z przedstawionym do oceny cyklem artykułów noszących tytuł „Między europeizacją a obroną tożsamości konstytucyjnej. Specyfika przemian wybranych elementów systemów politycznych małych państw europejskich”, autoreferatem, wykazem osiągnięć naukowych oraz kompletem dokumentacji przedłożonej we wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego, a także po przeprowadzeniu szczegółowej analizy osiągnięcia naukowego oraz pozostałego dorobku naukowego, dydaktycznego i popularyzatorskiego, stwierdzam, że Habilitant spełnia ustawowe kryteria określone w art. 219 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, wymagane do nadania stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. W świetle zgromadzonego materiału i jego oceny wnoszę o nadanie doktorowi Marcinowi Łukaszewskiemu stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

A handwritten signature in black ink, consisting of stylized, cursive letters that appear to be 'MŁ'.